

XESÚS ALONSO MONTERO, CATEDRÁTICO DE FILOLOXÍA GALEGA DA UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA E ACADÉMICO DA LINGUA GALEGA

CARMEN MEJÍA
ANA ACUÑA

O profesor Xesús Alonso Montero non necesita presentación, xa que é unha das figuras máis representativas das Letras Galegas e, quizais, tamén a máis emblemática da Galicia de hoxe. Ademais, o profesor Alonso Montero é unha parte da nosa revista. Apoiou a súa xestión de xeito incondicional e, desde a aparición de *Madrygal* –xa hai tres anos–, o profesor envíanos puntualmente as súas colaboracións feito que lle imprime prestixio. Desde aquí queremos manifestarlle o noso agradecemento. Esta entrevista fíxose na Facultade de Filoloxía da Universidade de Santiago de Compostela o día 22 de marzo. Anticipamos que moitos lectores descubrirán non só a faceta do estudioso, do intelectual senón tamén atoparán ó home cheo de inquedanzas humanas e preocupacións sociais. Precisamente é o seu compromiso a faceta que o fai ser singular no noso tempo.

Madrygal.–Os recordos máis significativos

Xesús Alonso Montero.—O que se me pide é pouco menos que a *Biblia Poliglota Complutense*. Pero resulta que nos últimos meses eu teño publicado parte das miñas memorias, tanto no libríño titulado *Literatura, lección de clausura*, como nun recentísimo artigo do último número da revista *Grial*, en que eu falo dun episodio moi importante na miña vida de falante diglósico, de aí que titule ese primeiro capítulo das miñas memorias lingüísticas «1 de xaneiro de 1938. Un neofalante na aldea de Ventosela». Con esto pretendo dicir que, se hai algunha cuestión que lles interese, autorizo ás profesoras Ana Acuña e Carmen Mejía a que boten man dalgunha das páxinas dos traballos que acabo de mencionar.

Non recordo cando nacín pero sei pola xente da casa que nacín o 28 de novembro de 1928, polo tanto neste momento teño 71 anos, algúns meses, non sei cuántas semanas, varios días, algunhas horas,

uns minutos, e non sei cuántos segundos.... Eu teño bastante que contar porque me tocou vivir tempos moi problemáticos e moi peculiares nalgún aspecto da vida e da historia. Eu procurei vivilos con intensidade e creo, sen pedantería de ningunha clase, que moitas veces con risco. En todo caso eu procedo dunha familia pobre, nacín nunha taberna de Vigo. Meu pai era case analfabeto, miña nai non era letrada pero tiña certa curiosidade pola lectura e, quizais, foi no casal do Sr. Benito, o Artilleiro, e a Sra. Angelina Montero Fonqueira, ela a que seguiu con máis atención e con máis sensibilidade –dito sexa con respecto á figura do meu pai– a miña carreira intelectual e a miña carreira literaria. Como teño contado, cando xa estabamos na aldea, eu trataba de falar o galego debidamente nunha época en que na aldea era imposible non falar galego, sobre todo quen era fillo de campesiño, e quen andaba con zocos, co pantalón remendado. Como eu falaba nos primeiros días un galego pouco natural, pouco fluído e pouco axeitado, os rapaces metíanse comigo. Non porque eles tivesen o seu idioma como unha bandeira orgullosa senón porque eu non era fillo de médico, nin de boticario, nin de veterinario..., eu tiña zocos e o pantalón remendado coma eles e, polo tanto, tiña que falar no sociolecto deles. ¡Supoño que ningún dos meus compañeiros utilizaba a palabra sociolecto, agora véxoa con perspectiva e creo saber o que é un sociolecto!... Eu para non ter máis problemas dos que un neno ten, un neno pobre, procurei en pouco tempo falar o galego coma eles, pero creo que tardei un pouquiño en falalo.

A condición de neofalante, desde a miña perspectiva, creou algúns problemas naquela aldea, –que como tódalas aldeas no ano trinta e oito ou trinta e nove era compactamente galegófona–, na miña nación sociolóxica. A severidade que tiñan comigo os meus compañeiros con zocos e pantalón remendado non a tiñan co fillo do boticario,

do veterinario ou do médico. Eu pertencía a unha nación sociolóxica. Quizais aí están facendo algo que é moi importante na miña vida cívica, na miña vida de filólogo. ¡Se é que eu son un filólogo civil como alguén ten dito máis dunha vez!... Eu son un defensor do galego, pero teño que engadir que ó defender o idioma galego máis que defender o idioma dunha nación no sentido étnico ou no sentido tradicional, eu defendía, fundamentalmente, o idioma da miña nación sociolóxica. O galego, para min, era a lingua dos pobres. Eu quería facer ver en todo momento –pero especialmente desde que teño algunhas lecturas marxistas e unha concepción que é marxista da sociedade, da vida e da historia– que a miña defensa do galego, en boa parte, é a defensa de quen é desa nación sociolóxica, a dos pobres. E falo galego e, ademais, quixera, en galego, enarbolar as bandeiras dos dereitos humanos, o dereito a sermos todos ricos, mesmo defendendo ese dereito na lingua desa nación sociolóxica. Isto –que eu o intuía ou o sentía, dalgunha maneira, alá no cerne do meu espírito sendo pequeno ou mozote–, estouno sintetizando desde as categorías de quen agora pensa a historia non intuitivamente senón desde as páxinas dos clásicos do marxismo.

Estou en Ventosela, na aldea da miña nai. Pouco despois nunha aldea moi próxima, a un quilómetro, na Groba. Onde non hai luz eléctrica, e onde fago a miña primeira gran lectura: *O Quixote*... ¡Marcoume! É unha lectura que fixen por primeira vez alí, quizais, tamén, por segunda. ¡Téño lido non sei cuántas veces... pero as dúas primeiras devoreino! E devoreino á luz do candil porque, en Ventosela si, pero na Groba non había luz eléctrica, como xa dixeran. Cando tiña catorce anos e tiña que saír da escola, un médico de Ribadavia equivocándose diagnosticoume non sei qué doenza do corazón, un sopro, unha insuficiencia mitral... Pasado un pouco de tempo miña nai e meu pai falan de min: «¿Que vai facer o Suso que non pode traballar nos traballos duros e rudos do campo, coa aixada, co sacho, coa máquina de sulfatar, coa fouce, cos feixes de uces e de toxos e de xestas?» Miña nai fixo a pregunta: «¿Que facemos co Suso?» E meu pai dixo: «Mira, como o Suso non vale pra nada, que estudie.» ¡Isto di el!...

M.–O seu inicio nas Letras

X.A.M.–Estudiei con dificultades, porque tiña que ir a pé, tódolos días, a unha academia que se

chamaba pomposamente *Academos*. Unha academia onde –estamos nos primeiros anos da posguerra– hai só dous profesores para todo o bacharelato, para alumnos de ingreso e para alumnos de sétimo. Un impartía tódalas letras, D. Bernardino Graña, e outro impartía tódalas materias de ciencias, que era D. Benito García. O profesor de Letras de quen estou falando, que era o pai do actual escritor D. Bernardino Graña Villar, é tan decisivo na configuración das miñas expectativas e dos meus soños como a lectura do *Quixote*.

Eu axiña fun un rapaz de letras, un estudante de letras, unha persoa que quere facer letras. Definido, máis adiante, no cido estricto da literatura máis aínda que no da lingua. En primeiro lugar, por esa experiencia inicial que é a do *Quixote*. O *Quixote* foi unha revolución na miña casa onde non había libros. Resulta que eu, que cheguei a quedar engaiolado coas páxinas do *Quixote*, agora sei moi ben que estaba engaiolado polo que había de literatura no *Quixote*. É certo que tamén me doían os atafegos de D. Quixote, pero a pesar de que sospeitaba que sempre sufriría aquel home, eu continuábao lendo porque o relato estaba feito en clave literaria. ¡Había literatura e había algo que me gustaba naquel home...! Ese home, unha e outra vez apaleado, no fondo tiña un soño, tiña un ideal de xustiza que está máis cerca, probablemente, dos socialistas utópicos que dos socialistas científicos. ¡Supoño que iso –estou na miña etapa estrictamente premarxista– está traballando, dalgunha maneira, o meu espírito!

A outra gran experiencia de quen vai camiño de ser un home de letras, foi o profesor Bernardino Graña Refojos. Primeiro porque era, dentro das inmensas dificultades que tiñan os profesores, un gran profesor de letras. Era un gran lector, un lector que me deixou, que me regalou libros... ¡Cando o conto hoxe, parece insólito! Gracias a el ós quince ou dezaseis anos, naquela miseria da posguerra na aldea, eu lin a Cervantes, a Dostoievski, a Tolstoi, a Shakespeare, a Eça de Queirós, a Lope de Vega, a Calderón, a Homero, a Dante... Creo que unha boa parte do meu pouso literario son esas lecturas que eu non facía, que eu bebía. E D. Bernardino foi máis para min, foi tamén o meu profesor de latín. O latín que foi unha paixón para min ó principio e que, nos últimos anos da miña vida, segue a ser unha paixón. Antes de xubilarme sempre empezaba o curso dirixíndome ós alumnos máis novos desta maneira:

«Señoras e Señores, se eu tivese a idade de vostedes, eu estaría agora empezando a estudar Filoloxía Clásica. ¡Logo xa veríamos o que facía!... pero a min gustárame licenciarme na máis ilustre das Filoloxías, que é a Filoloxía Clásica.» ¡Esto supoño que tamén ten que ver co latín que o aprendín de D. Bernardino! Non esquezamos que naquel bacharelato franquista –eu son franquista nesto– en terceiro ano había que traducir cartas de Cicerón. Os rapaces de trece anos traducían cartas de Cicerón, que agora non se traducen nin en primeiro nin en segundo ano da especialidade de Filoloxía Clásica. No meu libro de terceiro estaba o *Beatus Ille*, que aprendín de memoria. Agora, asombrosamente, teño inédito un libro sobre o *Beatus Ille* en galego, as traducións, as imitacións, os comentarios... ¡Iso supoño que vén de alí, non pode vir doutra raíz!

D. Bernardino era novelista, novelista vergonzante, forzosamente vergozante porque non tiña a quen contarlle na taberna, nos cafés, nos paseos –no ano 45 ou 46, na miseria posfranquista de Ribadavia– que el escribía novela, que el quería mandar unha novela a un concurso, e a verdade é que non sei se chegou a mandala.... Pero a el pasáballe o que a todo o mundo: quería contrastar. El quería lerlle a novela a alguén, conversar sobre a súa novela con alguén e, non tendo mellor interlocutor, escolleume a min, inocente de min, pobre de min, pequeno de min. Pero eso tamén foi unha grandeza para min: ¡que o meu profesor, a quen eu estimaba e admiraba tanto, tivese comigo esta confianza!... A confianza de dicirme: «Suso despois da clase quéroche ler o capituliño que escribín onte.» Era unha novela, *Por el camino de la carne*, en castelán. Falaba do Ribeiro que era a zona onde nós estábamos. Sei que era unha novela de amor, contaba os problemas que ten o namorado. O protagonista que ten que coller un billete de tren na estación de Ribadavia porque algo no seu amor, que é fundamental na súa vida, vai mal.... Esto recórdoo con bastante nitidez, estou falando dun recordo de hai cincuenta e cinco anos aproximadamente. ¡Eu quedei marcado!

Tan marcado que desafiei a pouca comprensión dos meus pais. Meus pais –porque llelo oían ós profesores, ós vellos, ós amigos– pensaban que o Suso debería estudar para médico ou avogado, porque eran carreiras que eles coñecían, que se podían cursar en Santiago, e carreiras que daban prestixio e tamén diñeiro. O cal, para uns campe-

siños máis ou menos pobres como os meus pais, era moi importante. Recordo algún fillo de campesiño que estudiaba para cura, non porque tivese vocación senón porque xa cura, ben instalado na vida, recollía ós seus pais velliños e non pasaban a vellez de mala maneira. É unha cousa sobre a que non se ten falado moito, pero hai moitos rapaces que foron ó Seminario e terminaron sendo curas por ese respecto aos pais e por garantirlles ós pais unha vellez de home e muller limpos, con lume, etc. Meus pais quedaron coa boca aberta cando lles dixeran, no ano 48 cando termino o bacharelato, que quería facer Filosofía e Letras. ¡Quedaron pasmados!... «¿Iso para que?». O pobre de meu pai, que era menos experto, pasaba momentos difíciles cando lle preguntaban: «¿E o Suso, que fai alí en Madrid? ¿Para que estudia? ¿Seica estudia para diplomático!...». Porque non entendían moi ben que houbese algo que non fose ser médico, veterinario, farmacéutico ou avogado, e unha cousa de literatura ou de historia tería que ser para diplomático ou para político...

M.–¿Por que en Madrid?

X.A.M.–¿Madrid?... Porque botamos contas cun lapis miña nai e mais eu. E o tren saía un pouco máis caro. De Ribadavia eu tiña que ir 5 quilómetros á estación, logo de Ribadavia a Santiago, facendo transbordo en Redondela. Custaba pouco máis coller o tren en Ribadavia para Madrid que para Santiago, e a pousada non había ningunha razón para que non atopase unha pousada igualmente económica cá que tería en Santiago. E así foi.

Non poñería a man no lume, pero no que vou dicir, sen dúbida, hai algo de certo. Eu tiña problemas derivados da miña condición de galego falante. O galego era un idioma da aldea non da vila, o idioma da aldea non da cidade, o idioma da miña nación sociolóxica non dos médicos, etc. Eu pensaba que nalgunha parte do mundo debía dárselles resposta a estes problemas e, antes que na Facultade de Veterinaria ou na especialidade de Historia ou de Filosofía, seguramente, na especialidade de Filoloxía. Polo tanto vou a Madrid; primeiro, porque botamos contas miña nai e mais eu, e segundo, porque eu xa tería que ir a Madrid á forza en terceiro ano para facer a especialidade porque aquí non había máis cá especialidade de Xeografía e Historia. Alí había sete, e eu escollo Filoloxía Románi-

ca, que é a que pode dar algún tipo de resposta a algunha das preocupacións xordas que eu teño sobre este problema. Esa preocupación, o problema dos idiomas, reflíctese nun artigo meu que se titula «¿Queres máis caldo Suso?», reproducido no último número da revista *Grial*.

M.—Os seus mestres

X.A.M.—Estou estudiando xa en Madrid. Eu son un estudante que, quizais neste momento, poña máis o acento na lingua que na literatura. ¡Supoño que polos profesores! Por Don Rafael Lapesa, por Don Dámaso Alonso e os tres profesores de literatura: Balbín, crítica literaria, Morales Oliver, literatura hispanoamericana, Entrambasaguas... Lapesa e Dámaso Alonso animáronme polo camiño da lingüística e, ó mesmo tempo, animáronme polo camiño do antifranquismo,

porque eles eran figuras semivetadas no esquema da Universidade franquista. Pasan os anos e licénciome en Filoloxía Románica, nun curso que creo que é moi brillante. Nun curso no que se licencia Jose Ángel Valente, Casilda Ordóñez Ferrer, a miña primeira muller —a nai dos meus tres fillos— Emilia Pimentel Alonso, Emilia Palomo, primeira muller de Valente, Francisco Ruiz Ramón, Juan Aparicio... Licénciome, nun curso que eu penso que era moi brillante, con Premio Extraordinario. E os rapaces que daquela terminabamos a carreira con certa brillantez, moitos, os que tiñan algúns medios de vida, quedaban na Universidade, como axudantes, como auxiliares, como aspirantes a algo se tiñan de qué vivir. Eu empecei a dar clases no colexio *Fyebel*, en Tetuán —máis alá de Catro Camiños— de historia, de literatura, de lingua, de filosofía, de latín, etc., e preparando oposicións.

M.—A volta a Galicia

X.A.M.—Dou clases... e recordo que un día que estaba explicando *O Mester de Clerecía* devotamente, caín fulminado diante dos meus alumnos de cuarto curso porque me dera un ataque de apendicite. Eu cometera a tolería, crendo que fora un enfriamento, de poñer unha «plancha» quente no ventre. ¡Non morrín de milagre! Aquela noite operoume o tío da que xa era a miña moza e logo sería a miña primeira muller, e vinme para a aldea. Na aldea dediqueime a preparar en serio as oposicións. Estamos no ano 55 e fago as miñas primeiras oposicións. No ano 56 termino a oposición a Cátedras de Lingua e Literatura Españolas e escollo a Cátedra da Escola de Maxisterio de Santiago: o día doce de decembro de 1956. Pouco despois, no curso 58-59, fixen Cátedras de Instituto e fun ó Instituto *Jorge Manrique* de Palencia, único daquela. En Palencia naceu o meu segundo fillo, Xesús que é Cuchús Pimentel, guitarrista de flamenco; Emilio, o meu primeiro fillo, nacera nunhas vacacións en Madrid, e cando estou en Lugo o 30 de outubro do 1960, nace quen parece que herda ou que segue no ronsel filolóxico da súa nai e do seu pai, a miña filla Sara, que hoxe é profesora de Lingua e Literatura Española no Instituto *Castelao* de Vigo.

Estou xa en Lugo. Lugo, contra o que diga Rilke, é a miña verdadeira patria. Rilke ten dito, e aquí teno repetido moitas veces Celso Emilio Ferreiro, que a verdadeira patria do home é a infancia. Non a miña infancia, que non foi infeliz e que en parte é unha pequena matria, a miña verdadeira patria son os dezaseis anos que paso en Lugo. Son os anos das esperanzas. ¡Eu teño morriña de Lugo como a xente non se pode imaxinar! Non esquezo a xeografía de Lugo, pero sobre todo non esquezo aquel momento, aquela cronoloxía, aqueles dezaseis anos nos que estamos esperanzados. Eu creo que hai que loitar contra Franco poñendo o acento nas causas populares. Creo que cando veña a democracia, a democracia será cada vez máis popular e que será a antesala do socialismo. ¡Estamos a anos luz daquelo!... Polo tanto, se hai alguén decepcionado no mundo..., ese son eu. Decepcionado aínda que me garanten agora que ía vivir outros setenta anos máis. ¡Non! Non sei o que vai suceder dentro de setenta anos. Poden suceder dúas cousas: que o capitalismo teña pervertido totalmente os alicerces éticos do mundo ou que o capitalismo, antes diso, teña destruído fisicamente o mundo. Por exemplo, se como parece, dentro de dez ou doce anos, non vai existir a Ama-

zonía, o día que non exista a Amazonia seguramente os banqueiros e os ricos españois terán que comer billetes porque non haberá chicharos, nin ceboliñas, nin patacas, nin cacheira de porco, nin cousas así. ¡Eu creo que os billetes son mala comida!

M.—A súa ideoloxía política

X.A.M.—Estou en Lugo. Como teño contado —case todo o teño contado— eu non sei se era un bo ou un mal profesor, en todo caso desde hai corenta anos son sempre así. Pero fose mellor ou peor profesor, do que estou convencido —e non o digo pedante nin orgullosamente— é de que era un profesor singular. Un profesor que tiña as súas singularidades. Era un profesor que, como profesor de Literatura ou de Historia da Literatura, puña o acento naqueles autores que estaban no libro de texto, pero que eran os autores —como Antonio Machado, como Lorca, como Unamuno, como Ortega, como Rosalía— menos gratos ó pensamento oficial. Poñe-lo acento neso, ir un pouco máis alá do que dixesen os libros de texto... Por outra parte, desde o principio, desde a primeira lección que lles impartín ós alumnos de sexto curso (no curso 60-61), en que eu lles falei do compromiso, en que fixen unha lección sobre o feito literario a partir do libro de Sartre *¿Que é literatura?*, e que trataba, como Sartre, de responder ás preguntas: por qué se escribe, para qué se escribe, para quen se escribe... Está ben claro que, ó cabo de moi poucas semanas ou moi poucos meses, eu non só era un tipo raro, un tipo curioso, un tipo perigoso, un tipo problemático e, ademais, comunista e, moi pronto, non comunista senón «o comunista». ¡Non había outro!...

O día 1 de maio do ano 62 afíliome ó Partido Comunista. Eso non o sabía nin a policía, nin as autoridades, aínda que moi pronto as autoridades xa sabían que eu tiña que ver co Partido Comunista. Vou traballando, clandestinamente, polo Partido Comunista. Mando crónicas pseudónimas a Radio España Independiente ou colaboro na Revista do Partido. Na bibliografía que acaba de publicar Victoria Álvarez recóllense os traballos que publiquei na *Nova Galicia* co nome de S. Novo, que é o meu pseudónimo. Neses traballos falo de Añón, de Curros, de Raimon, de Celso Emilio, etc.

Recordo que, unha vez afiliado ó Partido Comunista, en xullo do ano 62, fun á Unión Soviética con pasaporte falso. Estiven en Moscova, Leningrado, en Kiev. Estivemos un tal Ricard Sal-

vat e mais eu, e tamén o pobre Agustín Goytisolo, que se suicidou hai pouco, falando co poeta ucraniano máis importante: Nicolai Bajan. Falando desde a nosa perspectiva, ou catalana ou galega, con el. ¡Foi una xornada encantadora!... Eu —a pesar de que entrei pola porta grande no Partido Comunista, porque puxeron na miña man ou responsabilidades ou tarefas que realmente non eran propias de quen era un novato, de quen tiña a inxenuidade política na práctica e, probablemente, moi pouca cultura política— cheguei ó marxismo non por Marx, nin por Engels, nin por Trotsky, nin por Lúkacs, nin por Gramsci, eu cheguei por dous artigos dun non marxista que se chamaba Antonio Machado: «Lo que yo recuerdo de Pablo Iglesias» e «El discurso a las juventudes socialistas unificadas» do ano 1937 en plena Guerra Civil.

A pesar de todo iso, teño que dicir que sempre fun un mal comunista. Son máis comunista agora que cando estaba no Partido Comunista, pero sigo sendo un mal comunista. Pero de maior gustárame ser comunista... Moitas veces chámame comunista para ofenderme e nunca me ofenden. Dígolles: «¡Moitas gracias polo piropo!». Así desconcerto a quen, certamente, non me quere piropear, quérEME insultar. Digo: «¡Non, eu non son comunista, eso é unha grandeza que non teño pero que quixera ter! Para ser comunista había que ter un compromiso co ben común, coa comunidade, que este individualista que lle fala non ten. Pero ..., moitas gracias polo piropo porque non son comunista, polo tanto non merezo esa flor que vostede me bota, pero algún día sereino». ¡Cando sexa maior hei de ser comunista!

No mundo ou es comunista ou o mundo desaparecerá. Eu xa non o verei. Hai poucos días dicía no *Congreso da Xuventude Comunista Galega*: «O mundo é voso ou o mundo non existirá. Non hai máis alternativas. Ou os capitalistas destruírán o mundo fisicamente ou vós, se se producen determinadas circunstancias, salvaréde-lo mundo. Eu, probablemente, xa non viva... ¡Pero no máis alá, no que non creo, bailarei unha muiñeira de alegría ao ver que os textos sagrados se fan realidade!».

M.—O galego hoxe

X.A.M.—En Lugo estou no debate «nacionalistas non nacionalistas», «nacionalistas internacionalistas», e paso por ser un gran defensor do galego. Non advirten claramente que eu son un defensor do idioma da miña Nación sociolóxica, de paso

tamén do idioma da Nación, pero sobre todo do idioma da Nación sociolóxica. Nese debate hai moito idealismo, os galeguistas cren que, porque no ano 71 se publicaron 28 libros, as cousas van bastante ben porque no ano 70 se publicaran 20. Non, a literatura, que é importante, é case irrelevante na defensa e na perpetuación dun idioma. Son moito máis importantes os medios de comunicación, a escola, a familia, que o idioma o fagan seu as clases sociais que teñen predicamento na sociedade... Entón publico o *Informe (dramático) sobre la lengua gallega*, que é o número un da *Colección Arealonga* que eu vou dirixir en Akal Editor, editor comunista durante moito tempo. Eu dirixo esa colección e unha colección máis pequena de libros vermellos, pequeniños, que se chamaba *Arealonguiña*, onde publiquei o meu *Pedro Petouto* no ano 74, hai 25 ou 26 anos. O *Informe dramático...*, cando me preguntan agora, dinme: «¡Que equivocado estaba vostede Sr. Alonso porque as cousas estaban e están peor do que vostede imaxinaba!». E é certo. Os que non me deron a razón porque era excesivamente pesimista, —é que a situación do galego, que non era boa, era notablemente superior a que eu deseñaba—, agora dinme que era así de grave ou máis, e que hoxe aínda é máis grave. «¡Por qué non reedita o *Informe*?» dinme moitos, porque, de feito, estaría de actualidade. ¡Non o reeditei nin o reeditarei nunca! a pesar de que mo teñen pedido. Hai varios anos, seis, sete ou oito, fixen unha continuación. É dicir, recollín as miñas reflexións sobre o problema do idioma nun libro que titulei, moi deliberadamente, *Informe(s) sobre a lingua galega*. Nel introduzo algún elemento para o debate que, quizais, non existía, como dicir, por primeira vez, que: «É importante que un idioma sexa lingua de Estado».

O Galego é lingua de Estado, porque do Estado é a Escola, do Estado son os Medios de Comunicación de Masas como a Radio Galega e a Televisión que utilizan —a televisión e a radio totalmente o galego e a escola en parte— o galego. Polo tanto xa é lingua con algún Estado pero insuficiente. Habería moito máis que falar sobre o problema da lingua, pero sen querer aparecer moi extremoso, porque eu sobre isto tería que pronunciarme en 20, 25 ou 30 páxinas, xa que sempre hai que matizar sobre todo cando se trata de facer un diagnóstico a unha criatura que non ten moi boa saúde. Se a criatura tivese boa saúde eu non tería ningún problema en resolver-lo meu diagnóstico en catro palabras, pero a criatura non ten boa saúde, realmente ten unha pésima saúde, e o

diagnóstico que eu faga laconicamente en catro liñas vai ser problemático e tampouco vai expresar o fondo do fondo do meu pensamento.

De todos modos, creo que a literatura vai bastante ben, a lingua vai mal. Nunca se falou tanto do galego, pero nunca se falou tan pouco galego. E, desde logo, hai unha cousa que aínda non se conseguiu: o galego hoxe fálano, cousa que non sucedía hai 30 ou 40 anos, fálano bastantes individuos dos estamentos que teñen predicamento na sociedade (un arquitecto, un catedrático, un avogado etc.) *pero non o fala unha clase social elevada. Fálao o zapateiro que é galeguista, ou nacionalista ou o que vota o Bloque e fálao un arquitecto, pero a clase social á que pertencen os arquitectos non fala galego.* Mentres no tipo de estrutura da sociedade na *que estamos eso non se dea, o galego segue sendo unha lingua subalterna.* Galicia é un territorio en que o bilingüismo é diglósico. Hoxe o galego non está tan desprestixiado como hai corenta anos. Outra cousa positiva é que o galego se vai perdendo pouquiño a pouco, pero desacelerouse o proceso. Non en van a Televisión fala en galego, Fraga Iribarne fala en galego, o Parlamento fala en galego, nos mitins da dereita fálase en galego e unha parte do sistema educativo está en galego. Pero esto non salvou ó galego, desacelerou o proceso.

O proceso de perda continúa. Tódolos sociolingüístas nos traballos que se teñen publicado nos últimos cinco anos –feitos con rigor, pero non feitos por xente que sofre por chegar a esas conclusións– todos chegan á conclusión de que se está perdendo o vencello xeracional. Os pais falan galego, *pero xa non falan galego cos fillos, e os fillos aprenden o galego na escola pero non o falan cos pais, nin o falan entre si.* Penso que se hai unha cousa que é grave para o porvir dun idioma é, precisamente, iso. ¿Se as cousas non se resolven en poucos anos...? Para isto, quizais, tería que haber unha política distinta da Xunta e, sobre todo, unha política da sociedade... Pero eu creo que, aínda que viñese unha Xunta de Galicia moi sabia, moi santa e moi dinámica e moi comprometida, non sei se determinados sectores da sociedade van ir nesa dirección. Con esta interrogación deixaría o que é a parte dun diagnóstico.

M.–¿Ata cando a situación diglósica do Galego?

X.A.M.–Tan pronto como se dan as circunstancias sociopolíticas polas que os estamentos altos

non falan habitualmente un idioma aí empeza a diglosia, polo tanto hai diglosia. Esa diglosia en moitos aspectos non a houbo nunca en Cataluña, porque en Cataluña nos peores anos do franquismo non había catalán na escola, non había catalán no cine, non había catalán na televisión; pero un rapaz que ía a un Instituto ou á Universidade recibía o ensino todo en castelán, pero chegaba a casa e falaba en catalán co seu pai que era franquista. Isto deu lugar a que cando chegaba alí un galego, un extremeño, un madrileño que ía traballar a Barcelona –*porque alí se gañaba máis ou porque había máis postos de traballo*– decatábanse de que a lingua do poder, a lingua A, socioloxicamente, non era a lingua da escola, era a lingua da casa. ¿Non digamos da casa dos catalanistas!.. Os franquistas, *se non todos case todos, falaban en catalán, porque esa clase social, que perdeu o poder político e institucional, seguía falando catalán.* Evidentemente, se o franquismo en lugar de durar corenta anos dura oitenta xa veríamos o que pasaría, pero produciuse a restauración democrática nun momento en que o catalán aínda era moi vivo nos estamentos cultos e adifneirados de Cataluña. Isto non sucedía aquí no ano da morte de Franco e tampouco sucede hoxe. Non sucede hoxe porque un idioma é unha cousa moi seria e, de súpeto, as señoras non pasan a falar o idioma das criadas. Alí as señoras tamén procuraban distinguirse das criadas falando o seu, o castelán era o idioma de criadas en Barcelona. Pero todo isto é o ABC da sociolingüística e, polo tanto, se queredes, deixámolo.

M.–A súa traxectoria docente

X.A.M.–Fágome catedrático de Universidade por oposicións ós 62 anos, os anos que tiñan Otero Pedrayo e Carballo Calero, e creo que por razóns bastantes semellantes. Otero Pedrayo fora Deputado na República, Carballo Calero combateu co exército da República no ano 36 porque estaba en Madrid. Estaba, xeograficamente, en Madrid facendo oposicións a Cátedras de Instituto e tocoulle entrar pola súa quinta no exército republicano, non no exército franquista, como el ten contado na súa famosa novela *Scórpion*, sobre a que eu publico un traballo nunha *Homenaxe* que se lle fai agora na Universidade. Se eu estivese en Ponteareas no 36 –escribe Carballo Callero–, estaría cun fusil franquista como os da miña quinta, pero non estou en Ponteareas estou en Madrid, cun fusil republicano.

No ano 69 ou 70 constitúese o primeiro Colexio Universitario en Lugo, que depende desta Universidade. Son nomeado para impartir clases no primeiro ano e, de contado, fun eliminado. Polo tanto, eu estaba no Instituto e estiven alí mentres as autoridades me aturaron, porque no 75 a min expedientáronme e colleume a morte de Franco no desterro. O desterro como profesor de Lingua y Literatura Española non en Galicia senón a 1000 kms. da miña casa, en Montilla, provincia de Córdoba. Estiven alí oficialmente cinco meses. Empeciei o curso 75-76 en Lugo, continuó en Montilla e logo, non por amnistía como se ten dito senón porque sobreseron o noso expediente, volvo ó final de curso outra vez ó Instituto de Lugo.

Son os momentos claves de gran paixón, de gran entusiasmo, de gran efervescencia política. No curso 76-77 estou xa en Vigo, porque lles gusta ós meus fillos Vigo, pero sobre todo gustáballe á miña muller Emilia. Pola praia, porque tiñamos un pisiño alí cando íamos veranear, e eu non tiña ningunha razón fundamental para non ir a Vigo, aínda que a min me gustaba moito Lugo. Ese ano é o ano que se legaliza o Partido Comunista, o día aquel de sábado santo, entón eu xa poden ir nunha candidatura como candidato a Deputado; pero non pola provincia de Pontevedra, senón por aquela provincia onde poden ter —se se me permite a expresión—, un pouco máis de clientela. Como así foi con Lugo. Así que eu fixen a miña Campaña Electoral estando de profesor en Vigo e facendo Campaña Electoral pola provincia de Lugo adiante. Moitas veces chegaba sen dormir a dar clases, volvía outra vez a un mitin, dormía no coche, etc. Eu sei ben que estaba arroupado, é dicir, eu tiña moitos inimigos en Lugo, moitas familias. Pero sei tamén que moitos alumnos, fillos de familias franquistas ou de dereitas, en certo modo neutralizaban esa pequena fobia anticomunista das familias. Porque dicían: «Non, D. Jesús é bo profesor, preocúpase de nós, etc.».

Eu traballei, creo que me dediquei ós alumnos. Traballei porque creo que había que traballar, pero, de paso que traballaba, tamén introducía a miña mensaxe. Penso que é un dereito. Agora acabo de atoparme cun sacerdote na rúa e vai predicando a súa doutrina polo feito de levar sotana, e eu por qué na clase ó falar de Machado, sen deixar de falar do escritor Machado, por qué non vou falar do que son as Xuventudes Socialistas Unificadas, do que é o exilio e do que significa... ¡Sería bo!

O cura, desde que se levanta ata que se deita, vai coa súa prédica moi ostentosamente, e eu non poden predicar un pouco, neses cincuenta minutos da miña hora de clase... ¡Vamos, sería bo! «¡É que vostede facía unha defensa das súas ideas!». ¿Que ser humano hai que non defenda as súas ideas?... ¡E, ademais, arriscábame!

M.—A Universidade

X.A.M.—Entro no ano 93 como Catedrático, como titular entrei tamén por oposicións no ano 88-89. Eu era xa profesor titular de Literatura Española no Colexio Universitario de Vigo polas chamadas probas de Idoneidade, cando este Colexio aínda é un apéndice da Universidade de Santiago. Veño para aquí por oposicións, como profesor titular de Literatura galega, no momento en que o Colexio Universitario de Vigo é unha peza da Universidade de Vigo. Así, en Vigo estiven a cabalo entre o Colexio Universitario, a Universidade e o Instituto varios anos. Nun momento dado só estrou no Colexio Universitario e logo —tamén teño o meu corazoncillo—, dixeran: «Os meus traballos están aí: e entón qué razón hai para que non me xubile profesionalmente como Catedrático na Universidade...», que é, supoño, o que non fondo quixo facer Carballo Calero. Ós 62 anos fixen unha oposición. Creo que a miña oposición foi peculiar, porque cando todo o mundo cría que na miña *Lección Maxistral* eu ía falar do compromiso, de Celso Emilio ou de Curros Enríquez..., eu fago unha lección, para moitos sorprendente, que se titula *A presenza da literatura latina na literatura galega do XIX e do XX*. O que quere dicir que en min hai, ademais dese filólogo civil, unha persoa aberta a moitas voces da literatura sen as cales un non pode entender a literatura, e sen a Filoloxía Clásica de ningunha maneira.

Na *Lección de Clausura* que impartín hai poucos días aquí na Universidade, foi o 25 de febreiro pero é coma se fose o día 24 —día do nacemento de Rosalía—, nesa lección, que está recolleita nun opúsculo editado xenerosamente por Edicións do Castro —meu gran amigo Isaac Díaz Pardo—, falo de todo isto e digo que a nosa carreira, en xeral as carreiras de Filoloxía, pero, especialmente, a de Filoloxía Galega é unha Filoloxía que debendo ter dúas trabes de ouro ten unha: a da *lingua*, que vai moi ben, pero en canto á *literatura*... Nós sabemos que se pode terminar sen ter lido a Shakespeare, a Homero, a Goethe, etc. Eu propuña que fose unha

carreira difícil, vocacional, sobre todo agora que hai tanto paro. Creo que as persoas que estudian calquera das Filoloxías deberían ter un pequeno curso de Literatura Grega, Latina, de Literaturas Románicas do Renacemento, etc. Pero no caso da Filoloxía Galega a Literatura Española —a de Berceo, a do Arcipreste, a de Gracián, a de Cervantes, a de Jovellanos, etc.— aquí, esa literatura non hai que aprendela. Algún alumno se quere, optativamente, pode facer un curso... Iso é poñer ó alumno en condicións de non entender cáles son as características do discurso literario formulado neste código que chamámo-lo idioma galego. De todo isto falo, moi esquematicamente, nese opusculiño e está todo o que eu penso ó respecto.

M.—O lusismo

X.A.M.—Se algún día unha Institución como *A Academia*, duro óso de roer para os lusistas mentres esteamos aí os que estamos —agora vai ingresar Méndez Ferrín que tamén é da nosa concepción lingüística—, que ten facultades para propoñer outros criterios e establecer outras normas, se o fai

na dirección de Lisboa ou nalgunha dirección lusista, iso sería en vintecatro horas o tiro de gracia da causa da Lingua Galega. Se agora todos nós, nas nosas conferencias, nos nosos discursos públicos, na televisión, empezamos a falar en serio Portugués... ¡A xente escachifárase de risa!... Non o tolera a sensibilidade lingüística deste país. Este país ten o problema: ¿Galego ou Castelán? Creo que a solución é Galego se renunciar ó Castelán. Pero entre Castelán e Portugués..., hai moito tempo que esta sociedade votou en referendo: «Portugués, Non».

M.—Moitas máis cousas podería contarnos o Profesor Xesús Alonso Montero, pero preferimos non abusar da súa amabilidade e ficámoslle moi agradecidas. Estamos seguras de que os lectores que non coñezan ó Profesor descubrirán o seu pensamento nestas páxinas. De novo, graciñas Profesor.

X.A.M.—Graciñas a ámbalas dúas, e ata a próxima.

(Transcrición de Carmen Mejía)